

Jul i Roskilde

HARALDSBORG MØLLE

AF FANNY FANG

Skærtorsdag d. 8. April 1909 nedbrændte Haraldsborg Mølle. Den laa ved Frederiksborg Landevej, hvor Terrainet endnu omtrent som i Dag ligger lavest og nærmest Roskilde Fjord. Møllens Brand og senere totale Nedlæggelse gav Anledning til den nuværende Frederiksborgvejs endelige Opdagelse og Bebyggelse. Branden kom saaledes belejligt. En Gaardsdreng, der var utilfreds med at være i sin Plads, satte et Lys op i Høet paa et Stænge

Haraldsborg Møllehjul efter Branden i 1909.

og lukkede Dørene til. Samtidig med Branden endte dermed for bestandig den aarhundredgamle Haraldsborg Møllens Historie. I Dag er kun Navnet Haraldsborg tilbage, bl. a. i et Par Ejendomme, deraf særlig Haraldsborg Husholdningsskole, som opførtes 1910 paa en Del af Møllestedets Jorder. Navnet Haraldsborg vil dog næppe forsvinde, fordi det siden c. Aar 1100 lever i vort Lands Historie, ikke blot som et Navn, men knyttet til en historisk Realitet, en Borg, som fra de ældste Tider var beregnet paa og brugtes til Udfald og Forsvar. Den ejedes og benyttedes gennem Middelalderen desuden baade til Kongers Beboelse og blev givet som Len til Landets Bisper. Til Borgen eller Godset hørte en Mølle, om hvilken man hører i Aaret 1295, da Kong Erik Menved skænkede den til Sct. Agnes Kloster. Borgen forsvandt, men Møllen levede videre gennem Aarhundrederne. En lang Tid tilhørte den Duebrødre Hospital i Roskilde og var Fæstemølle, indtil den omsider i 1873 blev Ejermølle.

Vi vil springe tilbage til en idyllisk Tid for c. 50 Aar siden, da Roskilde endnu ikke havde bredt sine Bebyggelses-Fangarme vidt ud til alle sine Nabo-omraader, og gaa en Tur ud til Haraldsborg Mølle ved Frederikssundsvejen, som det dengang hed. Ad en snørklet og stærkt bakket, smal og fortovsløs Landevej, der begyndte ved Sct. Ols gades Ophør, gik det ned ad Bakke til Sct. Ibs Kirke, hvor Svinget ved Hjørnet dér var saa snævert, at to Vogne knapt kunde passere, videre langs dybe, skræppebevoksede Grøfter forbi Ejendommen »Bækken«, den eneste, der laa

her siden 1850'erne. Et Stykke opover Bakken og ned igen naaedes Haraldsborg Mølle ad den smalle Landevej, der til begge Sider afgrænsedes langs Grøfterne af gamle, stynede Vejtræer. I Lavningen ud mod Fjordsiden bredtes igen flad, bred Eng, der grøn og græsfrødig gled over i en renskyttet Strandkant. Øst for Landevejen og lige op til den laa Mølleejendommen, skærmet mod Nord af den høje Banke, hvor engang Borgen havde staaet. Af Hensyn til Vand-

løbene øst- og syd fra laa Møllebygningerne, rimeligvis som de havde ligget gennem Aarhundreder. Paa en egen verdensfjendsk og selvforsvarende Maade vendte de kun en Baglænge ud mod Vejen og gav højst den vejfarende Adgang til et Indblik i Møddingens og Fjerkræets Hemmeligheder. Man ser paa Billedet den lave Dør, som fra Længen fører ud til Møddingsstedet. Det var det hele. Men indenfor var det ganske anderledes venligt. Selve Gaarden var lukket og bestod af fire Længer til forskelligt Brug.

Billedet, som gengiver Haraldsborg Møllebygninger under et lunt, hyggeligt Straatag, viser Hovedindkørselen i Syd, efter at man først var drejet ind fra Landevejen. En anden Udkørsel fandtes i Nordlængen. En solvarm Sommerdag ser man for sig den lukkede Gaardsplads med den varme, ophevede Stenbro, den gamle Kildebrønd i Gaardens Midte, den østlige Beboelselænges Række af blanke Ruder og i samme Længde, nærmest Porten, Møllehusets smaa tilmelede Vinduer, der ikke tillader ret meget Udsyn. I Porten til venstre er der Udsalg af Mel, Gryn og Ærter. Baade By- og Landboere kan finde dertil, og Handelen er slet ikke saa ringe. Til højre for Porten skjuler en lavere Halvtagsbygning det store Svinghjul, der faar Vandet fra den Øst for Møllen liggende, opstemmede Sø til at drive Mølleværket. Omkring Søen findes al den Idyl, som er egen for en gammel Vandmølle. Et tykt Skræppeland fulgte med Vandtilløbene helt inde fra Roskildes nederste Vandmøller, Riemors- og Kobbermøllen, og i de fugtige, frodige Omgivelser

trivedes Buske af Aarstidernes vilde Blomsterflor. Særlig i Foraarstiden kunde det smukke Syn lokke beundrende besøgende ud fra Roskilde, — skønt det ellers ikke var almindeligt, at nogen saadan »gik Tur« uden at have bestemt Ærinde. Enkelte Undtagelser fandtes dog. Møllerfamilien erindrer saaledes to Roskildeborgere, der jævnlig gik Tur op over Galgebakken. Troskyldigt og uden Skuffelser hængte de deres Frakker i et Vejtræ ved Møllen, mens de foretog den anstrengende Opstigning, — saa fredeligt laa Idyllen.

Paa Billedet ses Stigbordet, hvormed Vandets Tiløb til Hjulet reguleredes. Det ligger højt paa Volden, der omgav Søen, og derfra førte en lille Bro romantisk lige ind i Husets Tagetage. En Svirren af Svaler omkring Hus og Tag, snadrende Andeflokke i Dammen og pludrende Høns og Kyllinger i Massevis fuldendte Billedet, — hvis da ikke Fjerkræet netop nød det frie Liv ved Strandbreden eller delte Engens saftige Græs med Møllegaardens Køer og Kalve.

Fra Indkørselen op langs, Skolestien, som den kaldtes, fordi den benyttedes af Børn fra Klosterhusene til Sct. Jørgensbjerg Skole, — den findes endnu paa samme Sted, — laa en stor Frugt- og Blomsterhave, lidt dunkelt med høje Træer syntes det fra Landevejen. Øverst i Haven saas en ottekantet Pavillon med aaben Veranda. Pavillonen var indvendig tapetseret og oplyst med Petroleumslampe, hvorfra der om Aftenen stod et mystisk, men blødt Skær ud over Omgivelserne. Man kiggede lidt betænkeligt til den langstrakte Have. For Øjenvidner vidste at fortælle om et Lys, der skinnede, og om en høj Kvinde i hvide Klæder, der, naar Maanen lyste over Havens høje Træer, og Portene var stængede, vandrede hen over det dugdraabetindrende Græs. Damen forsvandt, — men Lyset forsvandt ikke. Lyset har mange Mennesker set baade Sommer og Vinter, saalænge Møllen stod og var beboet. Beboerne blev endog gjort opmærksomme paa Lysetovre fra Kirkebakken paa Sct. Jørgensbjerg og fra Klosterhusene, der laa oppe paa Marken Øst for Møllen, og det mødte dem selv, allerede ved »Bækken«, naar de sent kom hjem ad Landevejen. Lyset lyste en Alen over Jorden som fra en stor Lygte, altid paa samme Sted, — men gik man det nær, forsvandt det eller var usynligt.

Paa det hyggelige og i sin Grund saa gamle og historiske Møllested havde selsagt Slægt efter Slægt gennem c. 600 Aar drevet Møllevirksomhed. Helt usandsynligt er det ikke, at en bestemt Slægtstraad har bundet Generation efter Generation dertil, om end ikke i lige Linie fra Fader til Søn. Kun i det nittende Aarhundrede kan man med Bestemthed tegne Linien, der med sit Siksak fortæller om Dødsfald, Indgifte i Slægten, om Enkers Forbliven paa Stedet

eller Døtres Gaaen med ind i Overtagelse eller Salg ved Giftermaal. Af den gamle Kirkebog for Sct. Ibs Kirke ses det, at Møller Iver Ivertsen og Hustru Sidse Helene Nielsdatter i Haraldsborg Mølle har faaet hjemmedøbt en Datter, Ane Cathrine, i 1797. Hvilken Landsmand Iver Ivertsen var, var der Tvivl om, men det er senere fortalt, at han var kommet til Landet som Flygtning efter en Krig. Hans Kone har muligvis været den forrige Fæsters Datter.

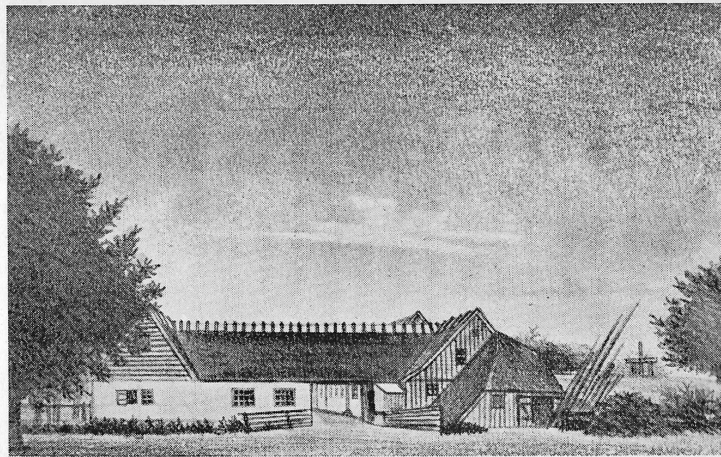
Ægteparret fik to Sønner foruden Datteren. Den yngste af disse, Niels Ivertsen, blev døbt i Sct. Ibs Kirke den 18. Maj 1807. Han var det trediesidste Barn, der døbt i Kirken, inden dens Ophør som Kirke i 1808. Efter Ivertsens Død i 1812 blev Enken kort Tid efter gift med en Melhandler Jørgen Petersen fra

København, en Mand, som bl. a. omtales meget høfligt af Roskildebekriveren Behrmann. Ejeren af Møllen viser »venskabeligen« Stedets Jordlevninger til Enhver, skriver han. Jørgen Petersen har næppe været en ringe Personlighed. Han vovede bl. a. at ansøge H. M. Frederik den Sjette om Bevilling til »i sin Saligheds Sage« at lade sig betjene af hvilken Præst, han vil. Tilladelsen fik han, og

Dokumentet fra 1818 er underskrevet af Navne som Cold, Monrad, Ørsted og Berner. Det kostede 13½ Rigsbankdaler Sølv.

Sidse Helene blev atter Enke 1834. Med Jørgen Petersen havde hun ogsaa en Datter og to Sønner. Den yngste af disse Sønner, Iver Jørgensen, f. 1816, blev Moderens Hjelper og senere Ejer af Haraldsborg Mølle. Hendes Datter af første Ægteskab, Ane Cathrine, blev gift til Værebros nedre Mølle med Mølleren Lars Nielsen og fik med ham en Datter, Gunhild Helene Larsdatter, f. 1819. Forbindelsen med de to Møllesteder var saaledes ikke alene faglig, men ogsaa familær, og øgedes yderligere ved det ejendommelige Tilfælde, at Datteren Gunhild Helene som ung blev Møllerkone paa Haraldsborg ved Giftermaal med sin Moders Halvbroder, hendes egen Halvnonkel, Iver Jørgensen. Paa Roskilde Museum opbevares Gunhild Helenes Konfirmationsdragt fra Værebros Mølle, en Egnsdragt fra Frederiksborg Amt. Den er hel og velbevaret. Da hun skulde have Bryllup, var hun derimod klædt i sort Silkekjole, fordi »hun skulde giftes til Byen«. Den gensidige Tilknytning mellem Haraldsborg og Værebros vedligeholdtes bl. a. paa den venskabelige Maade, at man ved Nytaarstid nede ved Stranden samtidig affyrede en Malmkanon hvert Sted som en gensidig Hilsen. De mente, de kunde høre den. En Del Aar vedligeholdtes Skikken, indtil Haraldsborg-Kanonen en Nytaarsaften sprængtes paa Grund af Overfyldning.

Gunhilds og Iver Jørgensens Ægteskab varede i 23

Haraldsborg Mølle set fra Hovedindkørselen mod Syd.

Aar. Efter hans Død kom hun til at sidde Enke i 37 Aar. I to Aar drev hun Møllen ved Bestyrer, men saa kom Møller Frederik Vilhelm Madsen fra Svogerslev og ønskede at købe Møllen. Købet gik i Orden, og samtidig ægtede han Gunhilds Datter, den 17aarige Ane Cathrine Helene. Med dette sidste Møllerpar endte egentlig Haraldsborg Møllens Virksomhed som Erhvervskilde. Der hørte c. 25 Tdr. Land til Møllen endnu, da Madsen i 1907 solgte den til en Møller Nielsen fra Fyen, men denne solgte den atter to Aar efter til H. P. Hansen fra Glim. Efter kun otte Dages Ejerskab var det, Møllestedet brændte, og kort efter begyndte dets Jorder at blive udstykket. Landbrugskandidat H. P. Nielsen købte saaledes allerede i Maj s. A. Jord derfra til Opførelse af den nuværende HaraldsborgHusholdningsskole. — Møller Madsen havde selv i 1907 bygget sig et Hus ved Landevejen (nu Nr. 104) for at trække sig tilbage, men kun hans Enke og deres tre Børn, en Søn og to Døtre, kom til at bebo det. Nu lever kun den ældste af disse Børn, Frk. Eline Madsen.

Frk. Madsen, født 1874, hvem en Del af disse Oplysninger skyldes, mindes klart sit Forældrehjem fra sine tidligste Aar, da den gamle Mormoder Gunhild endnu levede, efter at have trukket sig tilbage til sine egne Stuer i Møllegaarden. Hun strikkede altid og fortalte samtidig sære Ting om noget, der hjemme i Værebros havde tudet i Mosen, hvor »noget« var manet ned, og om »Lygtmænd«, der, den Aften hendes Fader døde, — hun var da fem Aar, — var hoppet helt hen til Huset. Og Stedets og Egnens Præster beskæftigede hendes Tanker stærkt — som almindeligt var.

I Møllegaarden gik ellers alt i Frk. Madsens Barn-dom efter den gamle Tid med de sædvanlige Sysler. Meget skulde skrubbes og skures alle Vegne, og Spindning var endnu det almindelige Haandarbejde. De grovere Ting til Husets Forsyning vævedes paa Sct. Jørgensbjerg, de finere Damaskes derimod hos Vævere i Frederikssund. Hun saa ogsaa Møllehjemmet i Aarenes Løb op mod Aar 1900 forandre sig efter Tidens Skik og Mode. Spisefællesskabet med Gaardens Folk ophørte. De fik deres egen Spisestue med Lys og Varme. Til Gengæld beholdt Familien selv den gamle Fællestue med Bjælkeloftet og Panelerne, der alt-sammen var rød- og grøntmalet. Indbo og Klæder

manglede det ikke paa, særlig det sidste blev ofte købt i København. Trods Forandringerne glemte man dog ikke at holde gamle Ting i Hævd. Et kostbart Krus af Sølv fra 1692 samt Møllens gamle Toldekar af Kobber har bl. a. nu deres Plads paa Roskilde Museum.

Paa Møllestedet havde man i det hele taget ikke ført det afsondrede Liv, man maaske skulde mene. Foruden de daglige Kunder fra Omegnen havde Mølleren altid haft Handelsforbindelse med København, hvortil man i ældre Tid kørte om Natten med Varer, bevæbnet med en Sabel af Frygt for Overfald. Selskabelighed med nærmeste Naboer, den store Familie i Værebro og i Svogerslev, hvor Søkendeflokken var 13, gav ogsaa Liv udover Dagligdagen. Sjældnere var lejlighedsbesøgende.

Enkelte interesserede havde dog af historisk Interesse gennem Aarene besøgt Møllestedet og dets Omgivelser. Genta-gende var der ved Nedbrydning af den høje Bakkeskraaning og ved Pløjning kommet Bud fra fordums Dage, særlig i Form af Murstens- og andre Teglrester. I 1841 kom som bekendt et forgyldt Altersæt: Kalk og Fad for Dagens Lys, og i 1854 opgra-

vedes 573 Mønter og to ornamenterede Sølvskaale. Sidste Gang, der blev gjort Fund, var i 1896, da en Karl under Arbejde pludselig fik en Guldring paa en Harvetand, — siden har man trods Gravning til Huse ikke fundet noget værdifuldt, — heller ikke den Løngang, som endnu efter Sigende skal have gaaet fra Haraldsborg ind til Roskilde Domkirke.

Endnu to Aar efter Møllebranden stod Haraldsborg Møllens Svinghjul ubeskadiget og tomt i sit ødelagte tidligere Skjul. Om Sommeren løb Vandet endnu i fredelige Straaler ned over dets Sider, men Opstemningen og Bruset var forsvundet. Om Vinteren, naar Frosten bed til, satte Vandet sig som et stort Isskæg mageligt til Rette paa dets Vinger. Det var alt, hvad der var tilbage af Aarhundreders Virksomhed. Men ogsaa denne sidste Rest forsvandt. Pladsen, hvor Møllen suverænt havde staaet, fik ved Bebyggelse et helt andet Udseende, og Omgivelserne fulgte med. Kun Vandet, som Tiden ikke mere havde Brug for som Kraftkilde, løber endnu, som Pynt ned over en Rende med mosgroede Sten, for ligesom forhen Goldvandet, fra samme Sted og ud over en grøn Eng, at forsvinde ud i Roskilde Fjord.

Haraldsborg Mølle set fra Landevejen.